

már közölt egy válogatást a levelekből a Nyelv- és Irodalomtudományi Közleményekben (*A XVIII. század eleji román művelődési élet és a korai német felvilágosodás kapcsolatai Köleséri Sámuel levelezése tükrében*, 1969, 55–65. p.), majd ugyanez a tanulmány bekerült a *Társadalom Egyház, Művelődés* című gyűjteményébe is (Bp., 1997, 391–401. p.).

²<http://eda.eme.ro/handle/10598/30024> (2018. március 26.)

³Köleséri Sámuel, ifj., *Erdély aranybányászata: Auraria Romano-Dacica, Cibinii, 1717*, ford., utószó, magyarázatok MAGYAR László András,

szerk. FONT Zsuzsa, Szeged, SzTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2015, Kölesérianá, 2), 178 p., [10] t.

⁴Szeben, 1717; Pozsony–Kassa, 1780.

⁵Bochum, 2009.

⁶*Köleséri Sámuel és az európai korai felvilágosodás: tanulmányok és szövegek*, szerk. Balázs Mihály, Font Zsuzsa, Kovács András, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2016 (Kölesérianá, 3), 249 p.

„... SZELÍD, DE SZIGORÚ ÉS EGYBEN NAGYON IGAZSÁGOS BÁNÁSMÓDBAN...”

Arisztokraták nevelése-oktatása Magyarországon a XIX–XX. században Rébay Magdolna (szerk.). Belvedere Meridionale, Szeged, 2017. 216 p.

A tanulmánykötet – melynek megjelenését az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíja tette lehetővé – Rébay Magdolnának és egykori tanítványainak írásait tartalmazza.

A címül kölcsönzött idézet az erdélyi báró Jósika család két gyermeknevelési elvét hangsúlyozza, a szeretetteljes szigort és a következetes- séget, amelyekre számos arisztokrata família törekedett utódainak nevelése és oktatása során. De legalább ilyen fontos értéként kezelték a becsületességet, a tisztességet, a mértékletességet, a fegyelmezettséget, az önuralom kifejlesztését. Valamennyi főúri család gyermekének nevelési programjában meghatározó szerepet tölthettek be a testmozgás különböző módzatai, s nagy gondot fordítottak az idegen nyelvek tanulására is, hiszen a minél több nyelven történő írás, olvasás és beszédalkétség egyik feltételét jelentette a társasági életben való sikeres helytállásuknak. Az első világhábo-

rút követően pedig a több hullámban emigrált arisztokraták széles körű nyelvismerete a választott hazába történő beilleszkedést segítette, tehát az egzisztenciateremtéshez nélkülözhetetlen eszköznek bizonyult.

Jelen kötet hét tanulmánya a még napjainkban is reneszánszát élő arisztokrata-kutatás eredményeit gazdagítja. A második világháborút követően számos felszínes, sok tekintetben megalapozatlan, politikai elvárások által vezérelt állítás kapcsolódott a főnemességhez. Az arisztokráciára koncentráló, objektivitásra törekvő kutatásokat évtizedekre száműzték a tudományos életből. A minőségi elitkutatás – mely sokrétű felkészültséget, kutatási jártasságot igényel – csak a hivatalos politika részéről megmutatkozó enyhülés következtében, illetve a rendszerváltozást követően indulhatott újra. Ezt az irányt követték a tanulmánykötet szerzői is.

Losoncziné Munkácsi Edit három grófi család, az Andrássyak, az Apponyiak és a Zichy familia nevelési szokásainak bemutatására, illetve ezek összehasonlítására vállalkozott. Vizsgálódásának időkereteit 1848 és 1867 között jelölte ki. A dolgozat forrásbázisát elsősorban memoárok és naplók alkották.

Ferkó Enikő a 19–20. század fordulóján, valamint – az arisztokrácia jelentős mértékű státuszvesztését hozó – Horthy-korszakban jellemző főúri nevelési mintákat tárta fel a szülő-gyermek kapcsolatra, továbbá a meglehetősen konzer-

vatív nevelési elvekre összepontosítva. Behatóan foglalkozott a magánnevelés kontra iskolai nevelés problémakörével is.

Boruzsné Búdi Katinka és Óváry Zoltán a Bánffy, a Károlyi, a Degenfeld-Schomburg, a Dessewffy és a Jankovich-Bésán család tagjainak visszaemlékezéseit dolgozta fel. Megvizsgálták a memoárokból kirajzolódó általános nevelési elveket, kiemelt figyelmet fordítottak iskoláztatási szokásaikra, továbbá a valamennyiükénél jelen lévő, de eltérő intenzitású és kifejezési formájú vallásos nevelésre.

Mucsi László és Rébay Magdolna közös tanulmánya az idegen eredetű Wenckheim családot vizsgálta, amelynek talán legismertebb tagja az 1875 tavaszától őszig a miniszterelnöki székben ülő Wenckheim Béla volt. Előbb történeti áttekintést kapunk az indigenátust szerzett főúri familiáról, majd a nagy múltú katolikus gimnáziumokat előnyben részesítő Wenckheimék nevelési szokásainak értékelése következik. A szerzőpáros ez utóbbi vonatkozásban további kutatási célkitűzéseket fogalmazott meg. A jövőben a családtagok tanulmányaira vonatkozó adatok alaposabb értékelését, a pályaválasztási motivációk, a karrierutak vizsgálatát kívánják elvégezni. A tájékozódást leszámazási rend segíti. A felhasznált primer források közül kiemelkedő jelentőséggel bírnak a Jézus Társaság Ausztriai Rendtartományának Levéltárában őrzött dokumentumok.

A következő munka Rébay Magdolna két korábban publikált írásának átdolgozása, illetve kiegészítése. Szerző erdélyi mágnás családoknak (báró Apor, gróf Béli, báró Bornemisza, gróf Klebelsberg, báró Jósika, gróf Mikes, báró Majthényi) a kalksburgi jezsuita kollégiumban és a bécsi Theresianum gimnáziumában megfordult fiúgyermekei példáján arra keresett választ, hogy Magyarország polgárosodása idején az iskolai végzettség felértékelődésével változtak-e a nevelési elvek, iskolaválasztási szokások? Témakijelölése azért is izgalmas, mert a társadalom többi rétegétől a dualizmus korában is markánsan elkülönült főnemességet a belső differenciáltság jellemezte, és az arisztokrácián belül egy sajátos réteget képeztek az erdélyiek.

A tanulmánykötet legterjedelmesebb írása Támba Renátó tollából származik, aki a kalksburgi jezsuita kollégium fényképes dokumentumainak azon csoportját vizsgálta, amelyek a növendékek szabadidő-eltöltési szokásairól közvetítenek információkat. A 29 fotográfia az oktatási intézmény nevelési gyakorlatáról, diákéletének mikroklímájáról, gyermekszemléletéről is fontos adalékokkal szolgál. A szabadidő-eltöltési módozatok jelentősége vitathatatlan, hiszen ezek meghatározó szerepet játszanak a gyermekek testi, mentális és szociális egészségének fejlődésében. A koncepciózusan szervezett szabadidő elősegíthet értékszocializációs folyamatokat, fejlesztheti a gondolkodási

képességet, az összefüggéslátást, különféle kompetenciák kialakulásához járulhat hozzá, alkotásra motiválhat, számtalan tanulási folyamatra biztosíthat lehetőséget játékos formában.

A záró tanulmányban – a pozsonyi evangélikus gimnázium népszerűségi indexének alakulását értékelve – Rébay Magdolna arra a következtetésre jutott, hogy – bár az arisztokrácia köreiben a dualizmus idején a tanintézmény veszített vonzerejéből –, az érettségizettek tekintetében a felekezeti iskolák rangsorában a hetedik, az evangélikusok között pedig az első helyet foglalta el. Azt is megtudhatjuk, hogy a középiskola kiválasztásánál a felekezeti hovatartozás fontos, de nem kizárólagos szempont volt.

A kutatócsoportnak a Debreceni Egyetemen tíz éven keresztül folytatott műhelymunkája eredményeként megszületett kötet értékét növeli a gondosan válogatott, szemléletes képanyag. Ugyanakkor recenzens szerencsésnek tartotta volna névmutató készítésével használhatóbbá tenni a kiadványt.

A tanulmánygyűjtemény írásai fontos adalékokkal szolgálhatnak a 19–20. századi arisztokrata nevelés kérdéskörével foglalkozó szakembereknek, de a tanulmányokat jó szívvel ajánlom a magyar történelmi múlt iránt érdeklődést tanúsító laikus olvasóközönségnek is.

Zsoldos Ildikó

intézetigazgató, egyetemi docens
Nyíregyházi Egyetem